

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 33

Заснований в 1996 році

Рівне – 2005

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 33. — Рівне: РДГУ, 2005. — 138 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки, теорії і методики трудової підготовки, профорієнтації, виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №5 від 30.12.2005 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 4.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2005

Випуск 33, 2005. Наукові записки РДГУ.

безпосереднім впливом ідеологічних і соціально-економічних процесів, клубна діяльність, в свою чергу, має на них суттєвий вплив, і передусім тоді, коли вона виступає ефективним засобом розвитку та виховання людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Психология искусства / Под ред. М.Г.Ярошевского. – М.: Педагогика, 1987. – 344 с.
2. Грибов Ю.А. Художественное самовыражение детей как фактор активизации их творческого потенциала // Человек – Творчество – Компьютер. – М.: Знание, 1987.– Т.1 – С. 124 - 126.
3. Драч І.І. Акмеологічний підхід до підготовки фахівців у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації / І.І.Драч, І.М.Драч // Нові технології навчання. Наук.-метод. зб. – К.: НМУВО, 2000. – Вип. 28. – С. 63 – 67.
4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб: Питер, 2000. – 368 с.
5. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности. – М.: Просвещение, 1998. – 248 с.
6. Киричук Н.В. От творчества учителя к творчеству ученика. – Измаил, 1992. – 96 с.
7. Освітні технології: Навч.-метод. посіб./ О.М.Пехова, А.З.Кіктенко, О.М.Любінська. – К.: А.С.К., 2001. – 256с.
8. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія /За ред. С.О.Сисоевої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
9. Пономарев Я. Психология творчества // Тенденции развития психологической науки. – М.: Наука, 1988. – С. 21-25.
10. Психология: Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
11. Сисоева С.О. Основы педагогической творчости учителя: Навч. посібник. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.
12. Сисоева С.О. Педагогическая диагностика творческих способностей школьника: Метод. реком. – К.: ІСДОУ, 1990. – 27 с.
13. Сисоева С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: Монографія. – К.: Політграфкнига, 1996. – 406 с.
14. Словник термінології з педагогічної майстерності / Н.Г.Базилевич, Д.Г.Білоконь, В.І.Бобрицька та ін. – Полтава: М-во освіти України, Полтав. держ. пед. ін-т ім. В.Г.Короленка, 1995. – 63 с.
15. Философский словарь / Под. ред. И.Т.Фролова. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с.
16. Філософія. Навч. посібник / За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 622 с.
17. Харченко С. Я. Теоретические основы взаимодействия учителя с детскими и юношескими общественными объединениями // Вивчення молоді на сучасному етапі: Питання методології і методики: – Наук. – практ. конф. – К.: Рад. школа, 1995. – С. 138 – 139.
18. Шадриков В.Д. Проблема системогенеза профессиональной деятельности. – М.: Наука, 1983. – 184 с.

Резюме. В статье отображена проблема творчества будущего педагога, развитие его творческих способностей.

Ключевые слова: творчество, самореализация, креативность, будущий педагог.

The summary. This article is dealt with the problem of creation of the future teacher, the development of this creative abilities.

Key words: creation, self-realization, future teacher.

Одержано редакцією 21.11.2005.

УДК: 373.3

В.Г. ШУТЯК

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Резюме. Одним із пріоритетних напрямків педагогічних досліджень є розроблення й упровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання. Адже важливо, щоб у ході дидактичного процесу кожен учень перетворювався із об'єкта у суб'єкт у власному розвитку, щоб при цьому враховувалися потреби та здібності, нахили й інтереси молодших школярів. Керуючись вимогами, розробленими О.Я.Савченко, ми показали, що особистісно-орієнтований підхід у трудовому навчанні учнів початкових класів ефективно впливає на їх загальний розвиток, стимулює в них пізнавальний інтерес, творчість і самостійність, прагнення до самовдосконалення.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, розвиток особистості, гуманні стосунки, трудове навчання.

Актуальною проблемою сучасної педагогічної науки є пошук нових технологій навчально-виховного процесу в школі, спрямованих на гуманізацію навчання та активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, що мало б забезпечити не лише інтенсивне свідоме оволодіння комплексом знань, умінь і навичок, але й сприяло різнобічному розвитку особистості. Такою технологією може бути особистісно зорієнтований педагогічний процес, який ґрунтується на гуманістичних ідеях навчання й виховання та передбачає сприйняття кожного школяра як унікальної особистості, здатної до саморозвитку. І не даремно Академія педагогічних наук України одним із пріоритетних напрямів педагогічних досліджень визначає розроблення й упровадження нових особистісно-орієнтованих технологій навчання, які мають відповідати таким основним вимогам:

- забезпечувати цілісне психолого-дидактичне проектування навчального процесу в умовах різнорівневої та профільної диференціації навчання;
- враховувати особливості навчальної діяльності, її зміст і структуру, цикли життєдіяльності учня, його здібності, нахили й інтереси;
- бути варіативними, забезпечувати вироблення в учня здатності стати суб'єктом у своєму розвитку [3].

Гуманістичний підхід до навчання і виховання дітей, врахування при цьому їх особистісних особливостей хвилювали педагогів давно. Однак сам термін “особистісно-орієнтоване навчання і виховання” з'явився у вітчизняній педагогіці лише в результаті розбудови української школи. В цей період здійснюється низка наукових досліджень таких відомих педагогів, як І.Д. Бех, О.В.Бондаревська, О.Я.Савченко та ін., в яких визначаються основні вимоги до особистісного підходу в розвитку школярів. Так, О.В.Бондаревська виділяє основні структурні компоненти особистісно зорієнтованої освіти, які сприяють становленню дитини як суб'єкта життя: життєтворчість, соціалізацію, культурну ідентифікацію, духовно-моральний розвиток особистості[2]. Розробляючи концепцію особистісно зорієнтованого виховання, І.Д.Бех пропонує кілька усталених наукових вимог до цього процесу: формування у суб'єкта здібності й бажання усвідомлювати себе як особистість, культивування у вихованців цінності іншої людини, утвердження особистісно розвивального самовиміру тощо [1].

Особистісно-орієнтоване – це таке навчання, центром якого є особистість дитини з її потребами, мотивами, здібностями, прагненням до активності, інтелектом та іншими індивідуально-психологічними особливостями. Зосередженість на потребах учнів вимагає знання вчителем цих потреб. І тому весь дидактичний процес має бути спрямований на формування потреб школярів у навчанні та зацікавленості в одержанні знань. Адже особистість не може бути різнобічно сформована примусово. Це може статися лише тоді, коли дитина сама прагне якомога більше знати й уміти. Особистісно-орієнтованому навчанню молодших школярів значна увага приділялася О.Я.Савченко, яка, узагальнюючи існуючі в психолого-педагогічній науці теоретичні положення, визначила такі його ознаки [4]:

1. Діагностична основа навчання, що приводить до ефективного керування дидактичним процесом, досягнення оптимальних результатів. Метою дидактичного діагностування є своєчасне виявлення можливостей, оцінювання і аналіз навчального процесу в зв'язку з його продуктивністю.
2. Гуманне ставлення до всіх дітей, співпраця, співтворчість між учнями та вчителем.
3. Пристосування методики до навчальних можливостей дитини. Збагачення змісту особистісно-орієнтованим цікавим матеріалом, використання таких методів, які б забезпечували активну позицію школяра, стимулювали його творчість, потребу в засвоєнні нових знань і способів дій.
4. Переважання на уроці діалогу як основи стимулювання навчальної праці учнів.
5. Зосередження на потребах учня та їх задоволення в пізнанні.
6. Ситуація вибору й відповідальності, вільний вибір школярами навчальних завдань.
7. Стимулювання розвитку і саморозвитку учня, утвердження прагнення до самовдосконалення.
8. Турбота про фізичне та емоційне благополуччя учнів, формування позитивних емоцій, радості пізнання, задоволення від праці.

Аналізуючи та підсумовуючи попередні наукові дослідження, можна зробити висновок, що переважна більшість з них є загальними стосовно здійснення навчально-виховного процесу. Правда, є окремі нароби, які стосуються особистісно-орієнтованого підходу у фізичному вихованні молодших школярів [6], навчанні учнів математики [5].

Практично відсутні дослідження, які передбачали б розробку нових технологій трудового навчання учнів початкових класів, орієнтацію на здібності й можливості кожної дитини та задоволення її освітніх потреб, гармонію стосунків учителя та школярів.

Аналіз стану трудового навчання в початкових класах показує, що в більшості шкіл на уроках праці переважає репродуктивний метод навчання. Дітям не ставлять проблемних питань, часто не роблять глибокого аналізу зразка. Учні не вчаться планувати свою трудову діяльність, що спонукало б їх до творчої і самостійної праці. Виконання технологічних операцій проходить у вигляді копіювання дії вчителя чи під його диктовку. При цьому весь урок розбивається на дрібні етапи пояснення окремих елементів з боку вчителя та виконання учнями його вказівок, причому тільки одночасно всім класом. У багатьох випадках діти позбавлені можливості вільно добирати виріб, який має виготовлятися на уроці, вносити в його конструкцію певні зміни, виявляти власну ініціативу.

При репродуктивному методі навчання учні часто не осмислюють навчального матеріалу, отримують його готовим від учителя, не думаючи, повторюють за ним прийоми роботи. Під час поетапного інструктажу частина дітей, виконавши роботу швидше від інших, змушена байдикувати, чекаючи останніх. Адже вчитель, пояснивши відповідний етап роботи і давши дозвіл на його виконання, перш ніж перейти до наступного, змушений чекати, поки останній учень справиться із завданням. В активних та ініціативних дітей гасяться їхні найкращі якості, у них зникає інтерес до праці, втрачається бажання працювати самостійно, готовність діяти. Отже, за таких умов не може ефективно здійснюватися психічний розвиток особистості.

Зважаючи на це, нами були поставлені такі завдання:

- на основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити сутність і специфічні особливості особистісно-орієнтованого підходу в трудовому навчанні молодших школярів;

– перевірити ефективність впровадження особистісно-орієнтованого підходу в трудове навчання та показати його вплив на формування особистості молодшого школяра.

Уроки трудового навчання мають великі розвивальні можливості. Під час виготовлення виробів молодшим школярам необхідно уявити ідеальний образ продукту праці, продумати, як спланувати свою роботу, які найкраще дібрати матеріали й інструменти, проконтролювати себе, знайти можливі шляхи вдосконалення виробу. Усе це активно впливає на розумовий розвиток учнів, їхню трудову діяльність. Під час розгляду конкретних завдань діти змушені робити певні розрахунки, вимірювання, графічно виражати свої задуми, вивчати властивості матеріалів, засвоювати різні технічні поняття. Різноманітні види діяльності на уроках (розумова, трудова, ігрова), гуманні стосунки та спілкування з учителем і іншими школярами створюють сприятливі умови для швидкого й виразного виявлення нахилів, бажань, інтересів дитини, розвитку її творчості, готовності активно діяти.

Розвитку і саморозвитку учня, утвердженню його прагнення до самовдосконалення ефективно сприяє особистісно-орієнтований підхід у навчанні, який останнім часом набуває все більшого поширення.

Плануючи свою експериментальну роботу і розробляючи вимоги до проведення уроків, ми виходили, насамперед, із тих восьми ознак особистісно-орієнтованого навчання, які визначила О.Я.Савченко. Керуючись ними, ми намагалися показати доцільність та ефективність пропонованого підходу, можливість його використання на уроках трудового навчання.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає організацію навчального співробітництва, за якої вчитель стає невидимим диригентом, який уміє вчасно почути, підправити, підтримати кожного учня, організувати працю дітей таким чином, щоб вони були не лише пасивними виконавцями вказівок педагога, а вільно почували себе, творчо підходили до виконання трудових завдань. Ще на першому етапі уроку при підготовці робочих місць вчитель дозволяє учням помінятися, наприклад, конструкторами (коли вони різні), поділитися пластиліном чи природними матеріалами, пересісти до товариша (при виконанні роботи парами). Щоб усі діти працювали і трудовий процес проходив успішно, вчитель зобов'язаний мати запасні матеріали та інструменти й у разі потреби роздати їх тим учням, у яких вони відсутні.

Щоб на уроці виникло співробітництво, діти мають усвідомлювати мету навчально-трудової діяльності. Лише тоді її зміст набуває для них особистісного значення. Тому так важливо, щоб молодші школярі приймали мету як власну, в результаті чого в них з'явиться готовність сприймати, міркувати, працювати. Наведемо один з прикладів мотивації завдань уроку.

- Діти, ви отримали нові підручники. Як до них треба ставитися? Що нам допоможе їх краще зберегти, швидко відшукати необхідну сторінку? (Закладка). То виготовимо для наших книжок закладки?

Після ствердної відповіді першокласників учитель оголошує тему уроку і пропонує виготовити закладку в книжку. Добре при демонстрації зразка мати кілька його варіантів, щоб діти могли вільно вибрати один з них і з задоволенням виконували власне трудове завдання. Це стосується не тільки закладок у книжку. Школярі можуть виготовляти власні варіанти вітальних листівок, сувенірів, іграшок для дитячого садка, конструкцій технічних об'єктів. Серед учнів початкових класів практично не трапляється однаково виконаних аплікаційних робіт, вишитих візерунків чи орнаментів, складених з деталей технічного конструктора моделей. Діти не люблять, коли їхню діяльність обмежують вузькими рамками. Та й не потрібно цього робити на уроках трудового навчання. Хай вони виявляють свою самостійність і творчість, роблять так, як вважають за потрібне, і досягають успіхів у трудовій діяльності, відчувають задоволення від праці, хай у них формуються позитивні емоції, виникає радість від досягнутих результатів, бо все це буде викликати бажання виконувати роботу ще краще, спонукати до самовдосконалення.

При аналізі зразка, визначенні основних етапів роботи, плануванні трудової діяльності треба менше використовувати метод розповіді чи пояснення. Вчитель має подбати про організацію навчального діалогу. Лише той урок може вважатися ефективним, який побудований у вигляді системи запитань до учнів.

Запитання та відповіді на них сприяють оволодінню учнями мовними знаннями й уміннями, які є умовою і компонентом розвивального навчання. Збіднене мовлення не тільки знижує мислительний процес дитини, а й унеможлиблює повноцінну навчальну діяльність.

Турбуючись про розвиток мовлення учнів, ми планували та проводили уроки трудового навчання таким чином, щоб при вивченні навіть найскладнішого матеріалу, з яким раніше діти практично не стикалися, використовувалася в першу чергу бесіда, ставилися школярам запитання, відповіді на які спонукали б їх думати, аналізувати, порівнювати, робити правильні висновки.

Покажемо це на прикладі ознайомлення другокласників з елементами графічної грамоти, поняттям «технічний рисунок».

– Діти, найчастіше ми спілкуємось за допомогою мови, слів, звуків.

– За допомогою чого ще можуть спілкуватися люди? (Міміки, жестів).

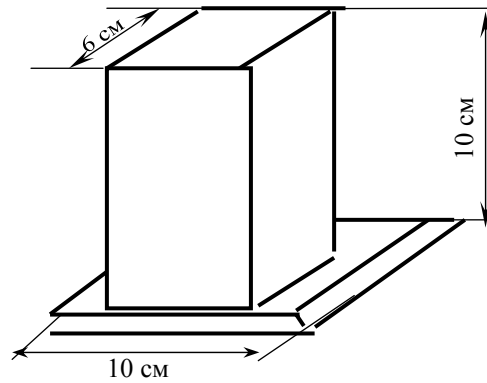
– За допомогою чого спілкуються музиканти? (За допомогою нот, знаків).

– А математики? (Цифр та математичних знаків).

– А люди, які працюють у галузі техніки, можуть спілкуватися своєю мовою? Що їм допомагає краще розуміти один одного? Якщо робітникам треба щось виготовити, яким чином йому дають завдання? (У вигляді креслень, малюнків).

– Чи може, наприклад, столяр виготовити табуретку за цим малюнком? (Демонстрація малюнка). (Ні).

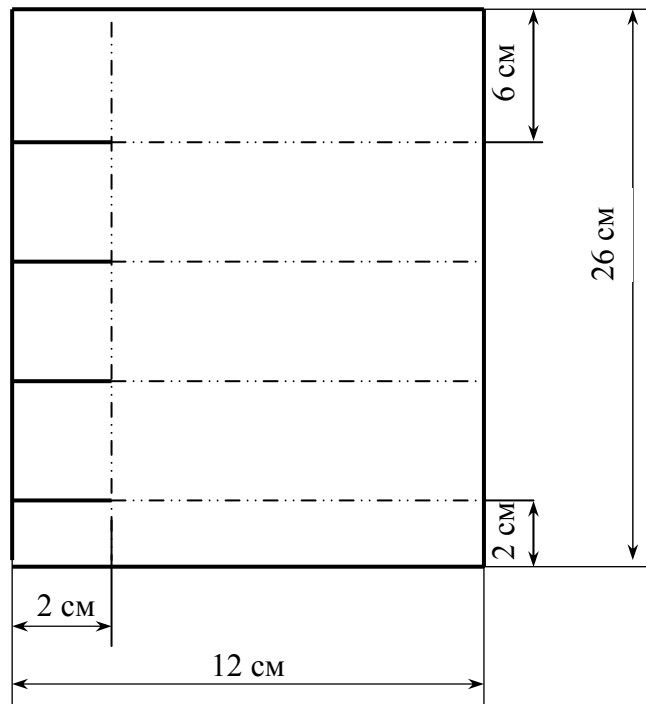
- Чому? (Тому, що на малюнку табуретка мала, а виріб має бути більшим; тому що не проставлені розміри).
- Правильно, діти. Щоб за зображенням виготовити якусь річ, на ньому обов'язково мають бути проставлені розміри.
- Отже, виконане від руки зображення, на якому не проставлені розміри, буде називатися малюнком, а те на якому розміри проставлені, – технічним рисунком. (Демонстрація різних технічних рисунків і відгадування учнями, що на них зображено).
- А тепер уважно подивіться на цей технічний рисунок і скажіть, який виріб на ньому зображений? (Коробка для олівців).

Рис. 1. Коробка для олівців.

- Що ви ще бачите на малюнку? (Проставлені розміри).
  - Яка висота коробки? (10 см).
  - А довжина і ширина? (6 см).
  - На чому коробка стоїть? (На підставці).
  - Якої вона форми? (Квадратної).
  - Яка величина сторони квадрата? (10 см).
  - Ви добре засвоїли мову техніки. Сьогодні на уроці ми за технічним рисунком будемо виготовляти коробку для олівців.
- Демонстрація зразка і зіставлення його з технічним рисунком.
- А тепер подивіться на саму коробку. З якого матеріалу вона виготовлена? (З паперу).
  - Якого паперу? (Цупкого, з альбому).
  - Чи може він бути тонкий? (Ні).
  - Чому? (Тому що коробочка має бути міцною).
  - А підставку з чого треба виготовляти? (З картону).
  - Як її можна виготовити? (Накреслити на картоні квадрат, сторона якого дорівнює 10 см, і вирізати).
  - Може, хтось скаже, як виготовляється сама коробка? (Треба спочатку накреслити на папері).
  - Що? Розгорнемо коробку. (Вчитель розкладає її у площину). Що вийшло? (Розгортка).
  - Якої вона форми? (Прямокутної).
  - Які фігури бачите на розгортці? (Також прямокутники).
  - Скільки їх? (Чотири прямокутники розміром 10 на 6 см, з яких складається сама коробка, і один у вигляді смужки, щоб клеїти коробку).
  - Ця смужка на розгортці називається клапаном. А як буде кріпитися коробка до підставки? (Теж за допомогою клапанів).
  - Якої вони форми? (Прямокутної).
  - Скільки їх? (4). Покажіть на кресленні.
  - Отже, щоб виготовити коробку, треба спочатку накреслити її розгортку. Подивіться на креслення. (Див. рис. 2.) Які загальні розміри розгортки? (26 на 12 см).
  - Накресливши загальні контури розгортки, що треба зробити? (З лівої і правої сторони утвореного прямокутника зверху вниз відкласти точки 6, 12, 18, 24 см. Тоді ці точки з'єднати).
  - Якими лініями будемо з'єднувати точки: тонкими чи товстими? (Тонкими).
  - Правильно. Запам'ятайте, діти, тонкі лінії є допоміжними. Вони ще служать для нанесення розмірів. А товсті лінії ще називають основними. Ними обводять край зображення і по них завжди ріжуть. На кресленні ви ще бачите інші лінії, які називаються штрих-пунктирні з двома точками. По них папір чи інший матеріал згинають.
  - У результаті такого розмічання що ми отримали? (Чотири прямокутники, які при згинанні будуть утворювати стінки коробки, та смужку, щоб її склеїти).
  - А як приклеїти коробку до основи? Для цього відмітите по два сантиметри зверху та знизу з лівого краю розгортки, проведете лінію і зробите до неї надрізи, щоб утворилися клапани. Що будете робити після розмічання розгортки? (Вирізати).

- Далі? (Приклеювати коробку до основи).
- А зараз перевіримо, як ви запам'ятали послідовність роботи:
1. На картоні накреслити квадрат, сторона якого 10 см.
  2. Вирізати.
  3. На цупкому папері накреслити прямокутник, сторона якого 26 і 12 см.
  4. Зробити розмітку прямокутника, як показано на кресленні.
  5. Вирізати розгортку та зробити відповідні надрізи.
  6. Зігнути її та склеїти.
  7. Приклеїти коробку до основи.
  8. Оздобити.
- Ви добре засвоїли необхідний матеріал, можете починати самостійну роботу.

Рис. 2. Розгортка коробки.

Таке проведення інструктування забезпечує активну позицію школярів, стимулює їх навчальну працю, потребу в засвоєнні нових знань і способів дій. Кожна дитина має можливість реалізувати своє право бути мислячою особистістю. Після такого інструктажу практична робота всіма буде виконуватися осмислено, учні розумітимуть, чому виконується саме ця дія і чому саме так.

Під час самостійної роботи вчитель має уважно стежити за працею всіх учнів і не пропустити момент, коли якійсь дитині потрібна буде допомога чи увага. Адже не всі відразу зможуть самостійно виконати трудове завдання. До цього їх потрібно поступово вести і готувати.

При підведенні підсумку уроку молодші школярі беруть активну участь у його оцінці. Крім стандартних питань “Чим сподобався урок?”, “Що найбільше запам'яталося?”, діти аналізують вироби та шукають шляхи їх удосконалення, обирають кращі на виставку. Гуманний учитель буде менше зосереджуватися на недоліках, які мали місце в роботі, а більше уваги приділить здобуткам, досягненням і успіхам школярів, похвалить успіх, хто цього заслуговує.

Домашні завдання учням початкових класів, як правило, не задаються. Однак, якщо в цьому виникає потреба, вчитель повинен створити ситуацію вільного вибору, що є одним із способів самовизначення школярами своїх можливостей, заохочення сумлінних і працездатних. Орієнтуючись на інтереси, нахили та здібності дітей, можна давати їм завдання, яке передбачає, наприклад, виготовлення виробів на виставку, дидактичних ігор чи діючих моделей.

Цікавою формою стимулювання активності учнів можуть бути доручення такого змісту: дібрати наочність до наступного уроку (зображення різних машин), принести іграшкові моделі технічних об'єктів і підготувати короткі розповіді про них, знайти оповідання про виробництво паперу, тканини, металів та інших матеріалів, про діяльність людей певних професій тощо. Такі завдання дуже корисні, адже учні усвідомлюють свою причетність до проведення уроку. Добре, коли діти зрозуміють, як непросто розповісти щось класу. Адже це має спонукати їх до самовдосконалення.

В.О.Сухомлинський стверджував, що навчання має бути для учня джерелом інтересу та духовного збагачення. Емоційна насиченість процесу навчання – це вимога, що висувається законами розвитку дитячого мислення. Імпульсом для яскравих емоцій і почуттів можуть бути емоційна насиченість навчального матеріалу

та обраних методів, незвичність способу постановки завдання, динамічність переходу від одного виду роботи до іншого, швидкий темп уроку та хороша його організація, спонукання учнів до самостійного і творчого виконання трудових завдань.

Дотримання зазначених вище умов викликає у школярів позитивні емоції, серед яких найсильніша – радість пізнання та задоволення від досягнутих у трудовій діяльності результатів. Учитель повинен організувати навчально-трудова процес так, щоб діти постійно переживали почуття справжнього успіху. Тоді вони будуть хотіти працювати ще і намагатимуться все робити якнайкраще.

Для збагачення уроку інтелектуальними почуттями велике значення має емоційна підготовка учнів до засвоєння нового матеріалу, виконання трудових завдань.

Урок можна починати по-різному: з оголошення теми, опитування учнів попереднього матеріалу, інструктажу з виготовлення виробу. Але такий підхід не буде сприяти емоційному благополуччю школярів. До майбутньої роботи їх треба гарно підвести. Покажемо це на фрагменті уроку “Аплікація з рослинних форм” у 1 класі. На дошці – малюнки з зображенням оселі.

- Діти, яка пора року зображена на малюнках? (Осінь).
  - Помилуйтеся цими малюнками – осінь-красуня, наче талановита художниця, розмалювала куші, дерева, квіти. Назвіть фарби осінньої палітри.
  - Який осінній колір подобається вам найбільше?
  - Чому?
  - Які кольори надають осені святкового, урочистого вигляду?
  - Чому осінь часто називають золотою?
  - Дійсно, чарівниця-осінь подарувала деревам і кущам неповторне вбрання. Таке вбрання має і дерево, про яке мовиться у загадці: “Біла, а не сніг, жовта, а не колосся, кучерява, а не волосся”. (Береза).
  - Золотий колір до лиця білокорій березі. А хто це одягнений у жовто-зелений жупан? (Струнка тополя).
- Вчитель демонструє малюнки дерев.
- Подивіться на малюнки. Могутній старий дуб вибрав одяг солідний – листя в нього червоно-коричневе. А ось веселі клени отримали найяскравіше вбрання, зібравши у нього всі барви осені. Якого кольору кленові листочки?
  - А чи бачили ви, як падають листочки?
  - Коли відірветься листочок, то хто його підхоплює?
  - Легкокрилий птах – вітерець запрошує у свій нестримний повільний танок. Потанцюють листочки у сонячному промінні, погойдаються в повітрі, політають досхочу, а тоді що? (Опустить їх вітерець на землю – і вони чекають нових пригод).
  - Те, що листочки вміють танцювати, ви бачили. А чи вміють вони розмовляти? Можливо, ви колись чули їхню розмову. (Листочки люблять шепотіти).
  - А чи знаєте ви, про що вони шепочуть? (Ні).
  - Цю таємницю мені розповів птах – вітерець. Він сказав, що листочки просять, щоб люди любили природу, оберігали її та милувалися нею. А ще птах-вітерець приніс нам такі неповторні вироби, виготовлені з опалого листя. (Демонструються зразки).
  - Вони вам подобаються? Хочете виготовити щось подібне на згадку про осінь-чарівницю?

Після ствердної відповіді школярів учитель переходить до інструктажу.

Спалах позитивних емоцій зацікавленості викликають у дітей незвичні способи постановки й оформлення навчально-трудова завдання. Назвемо кілька з них, найбільш привабливих для молодших школярів.

1. Уроки мають нестандартну форму: ігри, заочні подорожі, заліки.
2. Введення елементів змагання, проведення конкурсів: хто краще розповість про технічні об’єкти, швидше виготовить виріб, точніше запустить модель, більше назве професій.
3. Завдання учням дає казковий персонаж, який “приходить” на урок.
4. Діти завдання отримують у вигляді листа, який приходить у клас.
5. Про завдання можна дізнатися, відгадавши загадку чи розв’язавши ребус або кросворд.
6. Завдання формулюються у римованій формі.
7. Подача завдань через естетично привабливий ігровий реквізит. Наприклад, на дошці прикріплена “чарівна” квітка з різноманітними знімними пелюстками, на звороті яких написані основні етапи роботи.

Приплив позитивних емоцій дає молодшим школярам переживання почуття краси. Цьому сприяє використання ілюстрацій, які можуть викликати у дітей естетичні почуття, демонстрування таких зразків виробів, які викликають захоплення, а також гарно зроблені речі. Доцільно вже з початкових класів виховувати потребу в красивому, яка багато в чому визначає зміст духовного життя дитини.

Такий підхід у проведенні уроків трудового навчання в експериментальних класах дав можливість збільшити пізнавальний інтерес учнів. Діти стали активнішими, почали сміливо висловлювати власну думку, виявляти ініціативу. Уже під час підготовки робочих місць здійснювалася взаємодопомога та взаємоперевірка правильності розміщення необхідного обладнання. Школярі самостійно добирали для виготовлення варіанти виробів, брали активну участь в аналізі зразка, обдумуванні його конструкції, плануванні трудового процесу, порівнювали, узагальнювали, робили правильні висновки.

Під час самостійної роботи діти не відчували особливих труднощів. Вони самостійно добирали необхідні матеріали та інструменти, дотримувались послідовності в роботі, часто виявляли творчість, вносячи в конструкцію виробу певні зміни. Працювали учні осмислено, з задоволенням. Виготовлені вироби викликали в них гордість і емоційне піднесення.

Зважаючи на результати проведеної роботи, ми дійшли висновку, що особистісно-орієнтований підхід у трудовому навчанні молодших школярів ефективно впливає на їх розвиток, стимулює в них пізнавальний інтерес, творчість і самостійність, прагнення до самовдосконалення. Отже, реалізуючи програмні вимоги, слід пам'ятати, що трудове навчання матиме велике значення лише тоді, коли вчитель буде орієнтуватися на кожную особистість, турбуватися про її розумовий розвиток, емоційне та фізичне благополуччя, коли стосунки в класі будуть гуманними, в процесі праці існуватиме співтворчість між учнями та вчителем. При підготовці до кожного уроку треба чітко визначити, що нового дізнаються діти, наскільки вони зможуть збагатитися інтелектуально, яких нових рис набудуть, які вміння будуть сформовані, включаючи загальношкільні й загальнонавчальні. Треба завжди пам'ятати, що головна мета трудової підготовки молодших школярів – це розвиток творчої особистості учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бондаревська О.В. Гуманістична парадигма особистісно-орієнтованої освіти // Педагогіка. – 1997. – №4. – С. 11–17.
3. Мадзгон В.М., Бурда М.І. Пріоритетні напрямки педагогічних досліджень // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 3. – С. 79–89.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – С. 137–169.
5. Сілков В.В. Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Вип. 26. – Рівне: РДГУ, 2003. – С. 66-68.
6. Фролова Н.О. Особистісно зорієнтований підхід у фізичному вихованні молодших школярів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К.: 2003. – 20 с.
7. Шутяк В.Г. Методика трудового навчання у початкових класах. – Рівне, 2001. – 278 с.

Резюме. Одним из приоритетных направлений педагогических исследований является разработка и внедрение новых личностно-ориентированных технологий обучения. Ибо важно, чтобы при осуществлении дидактического процесса каждый ученик превращался из объекта в субъект в собственном развитии, чтобы при этом учитывались потребности и способности, склонности и интересы младших школьников. Руководствуясь требованиями, разработанными А.Я.Савченко, мы показали, что личностно-ориентированный подход в трудовом обучении учащихся начальных классов эффективно воздействует на их общее развитие, стимулирует в них познавательный интерес, творчество и самостоятельность, стремление к самосовершенствованию.

Ключевые слова: личностно-ориентированное обучение, развитие личности, гуманные отношения, трудовое обучение.

The summary. One of the most prioritized directions of the pedagogical research is the development and introduction of new individually-targeted technologies of education. Moreover, during the educational process every pupil should be transformed from being an object into being a subject in personal development. It is important, that all needs, abilities, inclinations and interests of elementary pupils should be taken into consideration. Following the requirements developed by A.Y.Savchenko we showed that the individually-targeted approach in labour education in elementary school effectively influences the process of education. It also stimulates cognitive interest, creative, work, independence, and striving to self-perfection in pupils.

Key words: individually-targeted education, personal development, humane relations, labour education.

Одержано редакцією 18.10.2005.

УДК: 372. 4. 035. 3.

О.Д. ЛІТКОВЕЦЬ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ ВМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Резюме. Стаття присвячена дослідженню психолого-педагогічних умов формування графічних вмінь в учнів початкових класів на заняттях трудового навчання і художньої праці.

Ключові слова: художні, технічні, графічні, вміння.

У системі психолого-педагогічних досліджень проблема формування графічних вмінь на сьогоднішній день стає все більш актуальною. Особливий практичний і теоретичний інтерес у психолого-педагогічній літературі приділено вивченню питань значення графіки для розвитку мислення і орієнтування у різних галузях життя; наочного образу, як основи мислення школярів; сприйняття учнями графічних зображень; динаміки

З М І С Т

<i>Постоловський Р.М.</i> До двадцятиріччя кафедри професійної педагогіки і трудової підготовки.....	3
<i>Янцур М.С.</i> Перспективи реформування трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів	4
<i>Кирильчук Ю.В.</i> Проблеми підготовки вчителя освітньої галузі „Технологія”	10
<i>Мегем Є.І.</i> Визначення компонентів системи методичної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання з проектно-технологічної діяльності	13
<i>Разумна Г.І.</i> Навчальний предмет як засіб естетичного виховання майбутніх вчителів трудового навчання	17
<i>Тюска В.Б.</i> Проблема творчості майбутнього педагога у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях	20
<i>Шутяк В.Г.</i> Особистісно-орієнтований підхід у трудовому навчанні молодших школярів	23
<i>Літковець О.Д.</i> Психолого-педагогічні умови формування графічних вмінь в учнів початкових класів	29
<i>Кашуба О. М.</i> Організація навчально-виховної діяльності на основі сприйняття й передачі інформації у початкових школах Німеччини.....	34
<i>Хоронжевський О.М., Янцур М.С.</i> Сформованість знань з культури праці та гігієнічної культури в учнів основної школи.....	38
<i>Войтко А.І.</i> Професійні проби як засіб підготовки учнів 8 – 9 класів до вибору професії.....	43
<i>Саух О.М.</i> Особистісні умови професійного самовизначення.....	45
<i>Ковальська Н.М.</i> До проблеми формування готовності старшокласників до свідомого вибору професії в сфері менеджменту	51
<i>Янцур М.С., Єзерська Н.Р.</i> Професійна спрямованість учнів 9-х класів північно-західного регіону України.....	54
<i>Парховнюк Г. О., Сингаївський Д.В.</i> Формування готовності до професійної діяльності старшокласників з використанням дидактичного комп’ютерного середовища.....	60
<i>Шкворець О.В.</i> Особливості використання образно-асоціативного підходу у проектуванні одягу.....	62
<i>Янцур М.С., Симонович Н.В.</i> Індивідуалізація процесу навчання учнів 8-9 класів конструюванню швейних виробів на основі диференційованих завдань	65
<i>Фешук Ю.В.</i> Шляхи розвитку просторового мислення студентів за допомогою комп’ютерної графіки	69
<i>Войтко А.І.</i> Підготовка студентів до профорієнтаційної роботи з учнями в процесі педагогічної практики.....	71
<i>Бордюк Н.А., Бордюк М.А.</i> Педагогічні особливості вивчення фундаментальних дисциплін студентами спеціальності „Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання” в умовах нового освітнього простору	73
<i>Дем’яненко Т.П.</i> Шляхи вдосконалення змісту підготовки учнівської молоді до підприємницької діяльності в процесі трудового навчання.....	77
<i>Пшеничний В.В.</i> Методика навчання студентів розробці конструкторської документації за монопроекцією	80
<i>Федчишин Н.О.</i> Виховуюче навчання в контексті педагогічної теорії І.Ф. Гербарта	81
<i>Васильченко Г.Ю.</i> Проблеми активізації пізнавальної діяльності студентів у вищих педагогічних навчальних закладах	84
<i>Носова І.О.</i> Деякі аспекти професійної адаптації майбутніх вчителів трудового навчання.....	88
<i>Парасюк І.А.</i> Проблеми національно-громадянського виховання студентів	91
<i>Петрук Є.О.</i> Педагогічні коледжі технічного спрямування та стан графічної підготовки в них	95
<i>Козяр М.М.</i> Шляхи вдосконалення графічної освіти студентів в умовах застосування інформаційних технологій	98
<i>Мазурок В.Г.</i> Педагогічні умови формування в студентів системи понять еколого-економічного змісту	103
<i>Набочук Ю.К., Павлова Н.С.</i> Управління розумовою діяльністю школярів на уроках інформатики	112
<i>Білинська В.Л.</i> Роль шкільного садівництва і городництва в навчально-виховному процесі початку ХХ століття	116
<i>Димченко С.С.</i> Педагогічні ідеї та досвід М.І. Різоля в контексті розвитку українського баянного мистецтва	120
<i>Герасименко О.А.</i> Освітні заклади на Волині XVI – XVIII століть	125
<i>Маццишина З.А.</i> Виховні аспекти декоративно-прикладного мистецтва в педагогічній думці України початку ХХ століття.....	128
<i>Малафійк І.В.</i> Дидактичний принцип системності.	132
<i>Відомості про авторів</i>	136

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 33

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Лазарчук В.В., Зброжек Д.Г.

Здано до набору 12.11.2005 р. Підписано до друку 30.12.2005 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 21,18. Обл. вид. арк. 21,49. Замовлення № 13/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98,
тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ.** Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 33. — Рівне: РДГУ, 2005. — 138 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 4.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки, теорії і методики трудової підготовки, профорієнтації, виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20